

4. utgave

Psykiatri

FOR HELSE- OG SOSIALFAGUTDANNINGENE

Jannike Engelstad Snoek
og Knut Engedal

Innhold

DEL I

FORSTÅELSE OG HOLDNING 17

Kapittel 1

Frisk eller syk 19

Psykisk lidelse..... 19

Kulturuttrykk og myter 19

Psykiatrisk forståelse og behandling endres med samfunnsutviklingen.....22

Hvordan kan vi definere psykisk lidelse? 23

Den psykiatriske pasienten.....25

Normalitet og avvik 26

Pasienten og familien.....28

Barn som pårørende 29

Referanser 31

Kapittel 2

Behandlingsformer 33

Teorigrunnlaget.....33

Medisinske (somatiske) forklaringsmodeller 35

Psykologiske teorier 37

Sosialpsykologiske teorier 40

Sosiokulturelle teorier 41

Forebygging og mestring 43

Forutsetninger og vanskeligheter ved primær forebygging 47

Ulike former for forebyggende tiltak.....48

Psykoterapi.....49

Dynamisk psykoterapi.....51

Støttesamtaler 52

Atferdsterapi 53

Kognitiv terapi.....53

Kognitiv atferdsterapi	54
Gruppeterapi.....	55
Familieterapi	56
Miljøterapi	59
Legemiddelbehandling.....	63
Nevroleptika – virkninger og bivirkninger.....	64
Antidepressiver – virkninger og bivirkninger.....	66
Stemningsregulerende legemidler – virkninger og bivirkninger.....	68
Angstdempende legemidler – virkninger og bivirkninger	69
Referanser	70

DEL II

TILSTANDER OG DIAGNOSER	73
--------------------------------------	-----------

Kapittel 3

Bruk av diagnoser.....	75
Hvorfor bruker vi diagnoser?	75
Krav til et diagnosesystem	76
Oppbygningen av diagnosesystemet	79
Referanser.....	80

Kapittel 4

Psykotiske tilstander	81
Årsaksforhold	82
Schizofrenier	82
Forekomst.....	82
Symptomatologi	83
Krav til diagnosen schizofreni	86
Inndeling i undergrupper.....	87
Forløp og behandling.....	87
Paranoide psykoser.....	90
Forekomst.....	90
Symptomatologi	90
Behandling.....	91
Akutte og forbigående psykoser	92
Forekomst og inndeling	92
Symptomatologi	93
Forløp og behandling.....	93
Referanser	95

Kapittel 5

Stemningslidelser (affektive lidelser)	96
Symptomatologi	96
Årsaksforhold.....	98
Klassifikasjon.....	98
Forekomst.....	99
Bipolare lidelser	100
Behandling	101
Depressive lidelser	102
Behandling	104
Referanser	106

Kapittel 6

Nevrotiske, belastningsrelaterte og somatoforme lidelser	107
Angstlidelser	108
Klassifikasjon.....	109
Forekomst.....	109
Årsaksforhold.....	110
Symptombilder.....	112
Behandling.....	114
Tvangslidelser (OCD).....	115
Forekomst.....	115
Symptomatologi.....	115
Klassifikasjon.....	116
Hovedsakelig tvangstanker eller tvangsgrubling.....	116
Hovedsakelig tvangshandlinger eller tvangsritualer.....	117
Årsaksforhold.....	117
Behandling	118
Tilpasningsforstyrrelser og reaksjon på alvorlig belastning	119
Årsaksforhold.....	119
Klassifikasjon.....	122
Akutt belastningslidelse	122
Posttraumatisk stresslidelse (PTSD).....	123
Tilpasningsforstyrrelser.....	127
Dissosiative og somatoforme lidelser	129
Årsaksforhold.....	129
Klassifikasjon.....	130
Dissosiative lidelser (konversjonslidelser)	130
Dissosiativ amnesi	131
Dissosiativ fugue	131

Dissosiativ stupor	132
Transe-og besettelsestilstander	132
Dissosiative motoriske forstyrrelser	132
Dissosiative krampetilstander	133
Dissosiativ følelsesløshet og sanseutfall	134
Somatoforme lidelser.....	134
Somatiseringslidelse.....	135
Vedvarende somatoform smertelidelse.....	136
Hypokondrisk lidelse	136
Referanser	138

Kapittel 7

Atferdssyndromer forbundet med fysiologiske forstyrrelser

og fysiske faktorer	139
Spiseforstyrrelser	139
Anorexia nervosa.....	140
Anorexia nervosa med tvangstrekk eller tvangslidelse med anorektiske trekk?	142
Bulimia nervosa.....	143
Søvnforstyrrelser.....	145
Klassifikasjon	145
Behandling.....	146
Forstyrrelser i seksuell funksjon	147
Klassifikasjon	147
Symptomatologi	147
Forekomst.....	148
Behandling.....	149
Referanser.....	149

Kapittel 8

Personlighetsforstyrrelser	150
Forekomst.....	151
Symptomatologi	151
Klassifikasjon	152
Forløp og behandling.....	153
Paranoid personlighetsforstyrrelse.....	154
Schizoid personlighetsforstyrrelse.....	155
Dyssosial personlighetsforstyrrelse	156
Emosjonelt ustabil personlighetsforstyrrelse	157
Tvangspreget personlighetsforstyrrelse.....	159

Engstelig (unnvikende) personlighetsforstyrrelse.....	159
Avhengig personlighetsforstyrrelse	160
Referanser	161

Kapittel 9

Selv mord, selvmordsforsøk og selvskading.....	162
Selv mord.....	162
Selvmordsrisiko	163
Selv mordsforsøk.....	164
Parasuicid	167
Selvskading – villet egenskade	167
Forekomst.....	169
Behandling	169
Selv mordstrusler	170
Forekomst av selvmord og selvmordsforsøk.....	170
Behandling	171
Referanser	172

Kapittel 10

Rus og rusrelaterte lidelser	173
Stoffer som fremkaller rus og rusmiddelavhengighet	173
Skadevirkninger ved rusmiddelbruk.....	174
Rus og helseskader	176
Akutt intoksikasjon.....	177
Skadelig bruk	177
Avhengighetssyndrom	178
Abstinensstilstand.....	178
Abstinensstilstand med delirium	179
Psykotisk lidelse	179
Amnestisk syndrom	180
Residualtilstand eller sent innsettende psykotisk lidelse.....	180
Behandling av rus og rusrelaterte helseskader	181
Referanser	182

Kapittel 11

Psykisk utviklingshemming	184
Klassifikasjon.....	184
Samlet vurdering av psykisk utviklingshemming.....	185
Årsaksforhold.....	186
Forekomst.....	186

Psykisk utviklingshemming og psykiatrisk sykdom	186
Behandling.....	188
Organisering av hjelpetjenesten.....	189
Særlige etiske og juridiske forhold	189
Referanser.....	190

Kapittel 12

Atferdsforstyrrelser og følelsesmessige forstyrrelser som oppstår

i barndom og ungdomsalder	191
Utviklingspsykologi og utviklingskonflikter	191
Forløp av psykiske lidelser fra barn til voksen – syk som barn, syk som voksen?.....	193
Følelsesmessige forstyrrelser knyttet til barndommen.....	194
Sosiale funksjonsforstyrrelser i barndom og ungdom.....	195
Reaktiv tilknytningsforstyrrelse i barndommen	196
Udiskriminerende tilknytningsforstyrrelse i barndommen	197
Spesifikke og gjennomgripende utviklingsforstyrrelser	198
Spesifikke utviklingsforstyrrelser	199
Gjennomgripende utviklingsforstyrrelser	200
Hyperkinetiske forstyrrelser / ADHD	203
Forstyrrelse av aktivitet og oppmerksomhet – «det urolige barnet»	204
Hyperkinetisk atferdssyndrom.....	207
Tics og Tourettes syndrom	208
Årsaksforhold	209
Forekomst.....	209
Behandling.....	210
Atferdsforstyrrelser	210
Klassifikasjon	210
Symptomatologi	211
Forekomst.....	212
Årsaksforhold	213
Risikofaktorer	213
Videre forløp.....	214
Atferdsforstyrrelse som uttrykk for annen lidelse.....	214
Forebygging.....	215
Behandling.....	216
Referanser.....	217

Kapittel 13

Alderspsykiatri	219
Definisjon av fagfeltet.....	219
Aldring og psykiske lidelser.....	221
Biologisk aldring og sårbarhet	222
Psykososiale endringer i alderdommen og sårbarhet	223
Organisering av alderspsykiatri	223
Demens.....	225
Mild demens	227
Moderat demens.....	228
Alvorlig demens	228
Kognitive symptomer	230
Psykiske og atferdsmessige symptomer	235
Utredning av demens	239
Hjelpetiltak	240
Behandling og omsorg.....	242
Behandling av vanskelig atferd	242
Personsentrert omsorg.....	243
Informasjon, rådgivning og veiledning til pårørende	244
Sykdommer som fører til demens	244
Alzheimers sykdom.....	246
Risikofaktorer.....	246
Klinikk.....	249
Behandling.....	249
Demens med Lewy-legemer	250
Klinikk.....	250
Spesielle farer ved demens med Lewy-legemer	250
Behandling.....	251
Frontotemporal demens (pannelappsdemens).....	251
Klinikk.....	252
Behandling.....	252
Vaskulær demens.....	253
Klinikk.....	253
Behandling.....	254
Alkoholrelatert demens	254
Klinikk.....	255
Behandling.....	255
Delirium	256
Symptomatologi.....	256
Årsaksfaktorer, risikofaktorer og utløsende faktorer	259

Klinikk	261
Utredning.....	262
Behandling og hjelpetiltak.....	262
Psykososer hos eldre	263
Schizofrenilignende psykose med meget sen debut.....	264
Paranoid psykose	267
Depresjon hos eldre.....	268
Årsaks- og risikofaktorer	269
Klinikk.....	270
Atypisk depresjon.....	271
Pseudodemens	272
Forløp og prognose.....	273
Utredning.....	274
Behandling og hjelpetiltak.....	274
Selvmord	276
Risikofaktorer og utløsende faktorer	277
Klinikk og hjelpetiltak.....	278
Alkohol- og legemiddelmisbruk	278
Alkoholmisbruk blant eldre.....	279
Legemiddelmisbruk blant eldre.....	280
Søvn og søvnproblemer i eldre år.....	281
Referanser.....	283
DEL III	
PSYKIATRIEN I SAMFUNNET	285
Kapittel 14	
Psykiatrien i samfunnet	287
Samfunnsreformer som endrer psykiatriforståelsen.....	287
Følger av psykiatrireformen	289
Lover og regler som regulerer psykiatrisk virksomhet	290
Samtykkekompetanse	291
Psykisk helsevern uten eget samtykke	291
Alvorlig sinnslidelse	292
Tvungen psykisk helsevern – psykisk helsevernloven.....	292
Etablering av tvungen psykisk helsevern.....	292
Forutsetninger for bruk av tvungen psykisk helsevern	293
Tvungen observasjon	294
Pasientens beste.....	294
Behandling uten eget samtykke.....	295

Bruk av tvangsmidler	296
Eldre og personer med demens.....	296
Særlige forhold for barn og ungdom.....	296
Innleggelse etter lov om barneverntjenester (barnevernloven)	297
Særlige forhold / etiske dilemmaer knyttet til bruk av tvang	298
Rettssikkerhet.....	298
Autonomi	299
Etiske vurderinger	300
Brukermedvirkning	301
Individuell plan.....	302
Hjemmel i lov og forskrifter.....	302
Pasientens rett – helsetjenestens plikt.....	303
Samarbeid – viktig, men vanskelig	305
Oppbygningen av den psykiatriske helsetjenesten – ulike behandlingsnivåer	306
Ansvar for og tilsyn med tjenestene.....	307
Kommunalt nivå – helse- og omsorgstjenesten i kommunen	307
Helseforetakene	308
Region-/landsnivå.....	309
Særlige forhold for psykisk helsevern for barn og unge	309
Organisasjoner og grupper.....	311
Referanser	314
Stikkord.....	316